

І. А. САМОЙЛОВА

ВИХІДНА МОВА – ПЕРЕКЛАДНА МОВА

У працях з перекладознавства, де об'єктами розгляду є щонайменше дві мови, до яких належать і дослідження з перекладної лексикографії як окремого жанру спеціального (лінгвістичного) перекладу, послуговуються термінами *базова мова*, *вихідна мова*, *мова-джерело*, *мова оригіналу* для позначення мови, з якої перекладають, і термінами *мова-реципієнт*, *цільова мова*, *перекладна мова*, *мова перекладу* для позначення мови, якою перекладають. Термінологічне сполучення *вихідна мова*, як свідчить його вживання в наукових розвідках, має протилежні значення. Це і мова, з якої перекладають, і мова, якою перекладають. Пор., наприклад:

“*Мова базова* [курсив – І. С.] – одна з порівнюваних мов, що слугує вихідним пунктом при односторонньому зіставному аналізі. Синонім: *Мова вихідна*. Антонім: *Мова цільова*” (Загнітко, с. 205); “*Мова вихідна* [курсив – І. С.] – те саме, що базова мова” (Там само, с. 205);

“*Мова цільова* [курсив – І. С.] – одна з порівнюваних мов, заради якої проводиться зіставний аналіз із метою вивчення її особливостей порівняно з базовою (переважно рідною) мовою” (Там само, с. 224);

“Перехід від етапу прямого перекладу до систем із трансфером М.-п. [мови-посередника] приводить до ідеї створення універсальної семантичної мови, незалежної від *вихідної й вихідної мов* [курсив – І. С.]” (Селіванова, с. 354); “<...> буквальний [переклад], що відображає формальні особливості *вихідної мови* [курсив – І. С.]; вільний [переклад] – із низьким рівнем еквівалентності, що прагне компенсувати недосконалість, на думку перекладача, *вихідного тексту* [курсив – І. С.] і прикрасити його” (Там само, с. 453).

Н. Ф. Клименко в статті “Словотвірна аналогія в метамові перекладних словників” (2012) для позначення порівнюваних мов послуговується термінами *вихідна мова* і *вихідна мова*: “<...> у *вихідній мові* [курсив – І. С.] існує модель афіксального, точніше, суфіксального творення тематично подібних між собою дієслів <...>” (Клименко, с. 87); “Регулярність творення одиниць за певними словотвірними, лексико-словотвірними, морфолого-словотвірними категоріями формує у *вихідній мові* [курсив – І. С.] зразки-парадигми для вирівнювання їхніх форм” (Там само, с. 87), а коли йдеться про словники іншомовних слів, то терміном *мова-реципієнт*: “Систематизація термінів-синонімів у словниках іншомовних слів вимагає відповіді на питання <...> про ступінь їхньої значеннєвої близькості між собою (у разі співіснування кількох синонімів, запозичених під час налагодження їхніх зв'язків з термінами *мови-реципієнта* [курсив – І. С.]” (Там само, с. 81).

С. І. Головащук у монографії “Перекладні словники та принципи їх укладання” (1976) вжив термінологічне сполучення *вихідна мова* стосовно тієї мови, з якої дібрано реєстрові слова: “Проблема реєстру розв'язується в тісній залежності від типу й профілю словника, а також від ступеня опрацьованості лексики *вихідної мови* [курсив – І. С.]” (Головащук, с. 38).

У навчальному посібнику “Основи перекладознавства” (2008) автори чітко окреслюють дихотомію: *вихідна мова – перекладна мова, мова перекладу*: “Дві центральні проблеми перекладознавства – з’ясування принципу, згідно з яким установлюються перекладацькі відповідності між ВМ (*вихідною мовою* [курсив – *I. C.*]) і ПМ (*перекладною мовою* [курсив – *I. C.*]), та створення моделі (моделей) перекладацької діяльності” (ОП, с. 67).

Т. Шмігер у праці “Історія українського перекладознавства ХХ сторіччя” (2009) оперує поняттями *вихідна мова (мова оригіналу)* на протигагу *цільовій мові (мові-реципієнту)*: “Ідею поділу перекладів залежно від наближення до *цільової чи вихідної мови* [курсив – *I. C.*] по-новому розуміє А. В. Федоров <...>” (Шмігер, с. 81); “Затвердження державного статусу української мови на території України сприяло становленню української мови як мови науки й техніки, а це стимулювало дослідження в галузі перекладу термінів, транслітерації іншомовних власних назв українською мовою й українських – іноземними мовами <...>. Така ситуація зумовила ще більшу потребу в підручниках з перекладу, де українська мова була б *цільовою або вихідною* [курсив – *I. C.*]” (Там само, с. 239 – 240).

Наведемо фрагменти із праці І. В. Корунця “Вступ до перекладознавства” (2008): “Виступаючи у функції засобу відтворення і передачі лексичних та змістових значень окремих лексичних і змістових одиниць мовлення, <...> переклад і тлумачення завжди переносять у *мову перекладу* [курсив – *I. C.*] (МП) всі лексичні й змістові одиниці *мови оригіналу* [курсив – *I. C.*] (МО)” (Корунець, с. 19); “<...> термін і поняття “переклад” поєднує в собі різні форми передачі значення / змісту мовних одиниць різних типів *мови-джерела (source language)* [курсив – *I. C.*] відповідними типами змістових одиниць *мови перекладу (target language)* [курсив – *I. C.*]” (Там само, с. 101).

Звернімося до дефініцій, наведених у російських лінгвістичних джерелах:

“При каждом акте перевода, будь то устный или письменный перевод текста, подбор словарного эквивалента и т. д., мы имеем дело с двумя языками. Язык, с которого происходит перевод, принято называть *входным* [курсив – *I. C.*], язык, на который переводят, – *выходным* [курсив – *I. C.*]. <...> Иногда – не совсем, правда, корректно – говорят о левой части словаря, подразумевая *входной язык* [курсив – *I. C.*], и о правой, имея в виду *выходной* [курсив – *I. C.*]” (Берков, с. 7);

“*Перевод свободный* [курсив – *I. C.*] (перевод вольный) *англ.* free translation <...> смысловая передача – истолкование сказанного или написанного на иностранном языке без соблюдения формального соответствия между *языком-источником и языком-объектом* [курсив – *I. C.*] <...>” (Ахманова, с. 317); “*Язык-источник* [курсив – *I. C.*] *англ.* source-language. Язык, с которого переводят; язык оригинала” (Там само, с. 534);

“*Входной язык* [курсив – *I. C.*] – 1. В машинном переводе то же, что *исходный язык*, с которого делается перевод. 2. Исследуемый язык в целях машинного перевода. 3. Язык текста, вводимого в электронную цифровую вычислительную машину при машинном переводе” (Нелюбин, с. 34);

“*Выходной язык* [курсив – *I. C.*] – 1. В машинном переводе то же, что *язык перевода*, на который осуществляется перевод. 2. Язык, на который сделан перевод. 3. Сопоставляемый (конфронтлируемый) язык в целях машинного

перевода. 4. Язык текста, получаемого на выходе при машинном переводе” (Там само, с. 36);

“Исходный язык [курсив – І. С.] – 1. Язык, с которого делается перевод. 2. То же, что язык-источник. 3. Язык, с которого осуществляется перевод” (Там само, с. 73).

Наведемо контексти вживання розглядуваних термінологічних одиниць з таких лінгвістичних джерел:

“The term ‘translation’ is the neutral term used for all tasks where the meaning of expressions in one language (the ‘source’ language) is turned into the meaning of another (the ‘target’ language) <...>” (Crystal, с. 344);

“Other possible mappings of source-language translation units on to target-language translation equivalents are <...>” (LE, с. 338).

У вітчизняному мовознавстві зазвичай термінами *мова-джерело* і *мова-реципієнт* послуговуються під час досліджень мовних контактів, серед них і лексичних запозичень.

Широко використовують термінологічні сполучення *вхідна мова* і *вихідна мова* в математико-інформаційних науках. Наприклад, коли йдеться про засоби лінгвістичного забезпечення системи автоматизованого проектування, а саме про мови проектування, то виділяють *вхідні, вихідні мови* (ще є *внутрішні мови* та *мови супроводжування*), де *вхідні мови* призначені для подання початкової інформації про об’єкти, завдання проектування, а за допомогою *вихідних мов* описують результати роботи системи автоматизованого проектування.

Неоднозначність терміносполучення *вихідна мова*, про що свідчить його функціонування в спеціальних текстах і фіксація в лексикографічних джерелах, асоціативно можна пов’язати із загальноприйнятою семантикою слова *вихідний*: з одного боку – ‘від якого або з якого починається що-небудь; початковий’, з другого – ‘пов’язаний із виходом, появою чого-небудь’ (СУМ І, с. 527). Такі слова є виявом енантіосемії.

Отже, для мовознавчих досліджень саме з перекладної лексикографії характерним є використання термінологічного сполучення *вихідна мова* з обов’язковим уточненням, про яку мову йдеться: чи про ту, якою подано речестрові слова, чи про ту, якою подано перекладні одиниці, і також наведення дихотомічної пари: *вхідна (базова) мова – вихідна (цільова) мова* або *вихідна мова (базова) – перекладна (цільова) мова, мова перекладу*.

Ахманова – Ахманова О. С. Словарь лингвистических терминов. – Изд. 5-е. – М. : Книжный дом “ЛИБРОКОМ”, 2010. – 576 с.

Берков – Берков В. П. Двухязычная лексикография: Учебник / В. П. Берков. – 2-е изд., перераб. и доп. – М. : ООО “Издательство Астрель”: ООО “Издательство АСТ”: ООО “Транзиткнига”, 2004. – 236 с.

Головащук – Головащук С. І. Перекладні словники і принципи їх укладання. – К. : Наукова думка, 1976. – 248 с.

Загнітко – Загнітко А. П. Словник сучасної лінгвістики: поняття і терміни: у 4 т. – Т. 2. – Донецьк : ДонНУ, 2012. – 350 с.

Клименко – Клименко Н. Ф. Словотвірна аналогія в метамові перекладних словників // Українська і слов’янська тлумачна та перекладна лексикографія. Леонідові Сидоровичу Паламарчукові / Інститут української мови НАН України; відп. ред. І. С. Гнатюк. – К. : КММ, 2012. – С. 80 – 89.

- Корунець – *Корунець І. В.* Вступ до перекладознавства. Підручник. – Вінниця : Нова Книга, 2008. – 512 с.
- Нелюбин – *Нелюбин Л. Л.* Толковий переводоведческий словарь / Л. Л. Нелюбин. – 3-е изд., перераб. – М. : Флинта: Наука, 2003. – 320 с.
- ОП – Основи перекладознавства: Навчальний посібник / За редакцією А. Є. Нямцу. – Чернівці : Рута, 2008. – 312 с.
- Селіванова – *Селіванова О.* Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія. – Полтава : Довкілля-К, 2006. – 716 с.
- СУМ І – Словник української мови: в 11 т. – Т. І. – К. : Наук. думка, 1970.
- Шмігер – *Шмігер Т.* Історія українського перекладознавства ХХ сторіччя. – К. : Смолоскип, 2009. – 342 с.
- Crystal – *Crystal David.* The Cambridge encyclopedia of Language. – Cambridge : Cambridge University Press, 1989. – 472 p.
- LE – The Linguistics Encyclopedia / edited by Kirsten Malmkjær. – Second Edition. – London and New York : Routledge, 2004. – 647 p.

Л. В. ТУРОВСЬКА

ЗЕМЛЕУСТРІЙ – ЗЕМЛЕВПОРЯДКУВАННЯ

Останнім часом на сторінках української мови, в усному та писемному професійному мовленні почали часто вживати як синоніми терміни *землевпорядкування* та *землеустрій*. В одинадцятитомному Словнику української мови зафіксовано значення термінів *землевпорядкування* і *землеустрій*: *землевпорядкування* – “сукупність заходів щодо організації землі і користування нею” (СУМ, III, с. 556; ВТСУМ, с. 456); *землеустрій* – “те саме, що землевпорядкування” (СУМ, III, с. 557; ВТСУМ, с. 457). У Земельному кодексі України та інших нормативних документах подано таке значення терміна *землеустрій*: “сукупність соціально-економічних та екологічних заходів, спрямованих на регулювання земельних відносин та раціональної організації території адміністративно-територіальних утворень, суб’єктів господарювання, що здійснюються під впливом суспільно-виробничих відносин і розвитку продуктивних сил” (ЗКУ, ст. 181, ЗУ, ст. 1).

Широкий спектр визначень терміна *землеустрій* запропоновано у спеціальній літературі, а саме: “цілісна система взаємопов’язаних (організаційних, правових, організаційно-господарських, інженерно-технічних, еколого-економічних і соціальних) заходів і дій, спрямованих у кінцевому результаті на зміну або вдосконалення існуючого порядку і змісту використання або володіння землею. Він здійснюється з метою організації раціонального та найбільш ефективного використання землі (земельної власності) як в інтересах окремої людини, так і групи людей та суспільства в цілому” (ЗК, с. 28, ТОЗ, с. 15); “сукупність заходів правових, економічних і технічних, спрямованих на раціональну організацію як території усєї країни в цілому, так і окремих її частин, з метою поліпшення прогресивного розвитку народного господарства” (Володін, с. 16); “сукупність соціально-економічних та екологічних заходів, спрямованих на регулювання земельних відносин та раціональної організації території

Л. В. ТУРОВСЬКА, 2017